DE VSV VOCVLARVM *SI* ET *NI* IN SPONSIONIBVS AD PLAVTI RVD. V. 3, 19—27.

AD

ORATIVNCVLAS

QVATVOR ADOLESCENTVM

SCHOLAE THOMANAE

VALE DICENTIVM

DIE XX. APRILIS A. CHR. cIↄIↄcccxx.

HORA IX MATVTINA

AVDIENDAS

MODESTE INVITAT

Rost

FRIDER. GVILIELM. EHRENFR. ROSTIVS

RECTOR.

LIPSIAE

LITERIS STARITII, ACAD. TYPOGR.

Olim spondere idem valuit quod dicere. Id Festus docet et verbi respondere vulgaris significatio comprobat. Sed mature latior istius vocabuli potestas circumscripta est angustioribus finibus, ut non liceret eo de alio sermone uti, quam quo futurum aliquid promitteretur. Modi autem promittendi varii sunt. Promittimus enim primo vel pure et omnino vel cum conditione: cum posterius fit, necessarius est usus vocularum *SI* aut *NI.* Deinde pollicemur vel ultro vel rogati et stipulante altero (Plaut. Pseud. I. 1, 115. IV. 6, 14.). Denique fit promissio vel simpliciter, vel sic, ut alter repromittat et restipuletur (Curcul. V. 2, 67.). Licet autem singuli illi modi haud raro sponsiones dicantur, tamen comprehenderunt Romani eo vocabulo plerumque universos simul, ut perfecta sponsio esset promissio cum conditione per stipulationem ultro citroque facta. Huius generis sponsione utebantur fere in omnibus vitae et privatae et publicae negotiis, ut iis vim verbalium contractuum conciliarent, maxime vero in privatis controversiis, quando se ad rem dubiam qualemcunque probandam pignore obstringebant. Ea res in litibus magnae utilitatis est. Probos enim et honestos homines non decet alio consilio facere et habere controversiam, quam ut vero vincant, hoc

est, ut certis rationibus et claris argumentis alterius partis sententiam frangant, suam vero confirment atque tueantur. Haec res magni saepe laboris est non solum propterea, quod longe difficilius est dicere, quare aliquid verum, quam quare falsum sit, sed etiam ideo, quia nemo facile errare vult. Errare autem per se turpe habetur, et in vita plerumque est periculosum. Hinc nascitur usitata illa in disceptando pertinacia, qua litigantes, etiamsi rei dubiae fidem facere nequeant, cum id, quod defendunt, verum esse velint, pro sententia sua immoderate depugnant, inque fortuna incerti exitus omnem victoriae spem reponunt. Quarum concertationum molestiam depellendi, nisi aut totam litem omittere, aut vim alteri inferre velis, omnino nulla via atque ratio est, praeter eam, ut cum adversario conveniat de periculo poenae ab eo haud dubie dandae, qui falsam causam defendisse denique fuerit convictus. Hac enim poena proposita efficitur, ut vel ea pars, quae temere, iracunde et cum calumnia disceptavit, ob certi periculi metum de sententia sua statim decedat, aut utraque pars, si causa sua confidant, cum rem sibi in integro esse videant, de lite extemplo dirimenda non admodum laborent, disceptationemque in alìud tempus et locum differri facile patiantur. Atque hic fons est moris illius vulgatissimi, quo exortis inter homines verborum contentionibus audimus eos sese provocare sponsionibus, eo consilio, ut vel absque aliis argumentis ita esse, ut contendunt, vincant, vel motam controversiam in praesenti saltem praecidant. Nam qui spondere non vult, is causam suam prodidisse videtur, qui vero ad spondendum se

paratum ostendit, is iudicii dilationem nulli sibi noxae futuram arbitratur. In tali autem, de qua loquimur, sponsione, quae propter stipulationem solemnibus verbis factam a Romanis pro verbali contractu habebatur, quo quis id, quod conceptis verbis pollicitus erat, poenae periculo obnoxius praestare tenebatur, quatuor probe distinguenda sunt: et res promissa, et personae promittentes, et formula promissionis, et praestandi praestitive promissi index. Quarum rerum ratio et natura cum saepius non satis intelligeretur, factum est, ut classicorum scriptorum interpretes non nunquam in iis locis, ubi sponsionum aliqua mentio fit, animo haererent et iudicio errarent. Itaque operae pretium facturos nos esse putavimus, si eam rem tironum gratia paullo diligentius exposuerimus.

Quod igitur ad promissionem sponsione factam attinet, ea duplex est: altera rei controversae probandae, altera dandi pignoris. Illa conditionis habet naturam, haec rei ad quam refertur conditio. Promittitur enim poena pignoris ea conditione, si non probatur causae, quam quis defendit, veritas. Praestanda igitur veritas sive iuris sive facti, sive alius cuiuscunque rei, etiam futurae, finis est omnis sponsionis: pignus autem, quod spondetur, est quasi momentum, quod ad praestandum fortius impellat. Quare illud, quidquid sit, oportet tale esse, cuius neuter paciscentium damnari velit, sive serio, veluti Plaut. Casin. prol. 7.

Id ni fit, mecum pignus, si quis volt, dato
In urnam mulsi.

sive per iocum, Poenul. V, 4, 72.

Da pignus, *ni* nunc periures, in savium, uter utri det.

sive pro portione facultatum: Epid. V. 2, 55.

— — — ni ergo matris filia est,
In meum nummum, in tuum talentum pignus da.

Sed duplicem etiam in sponsione facienda oportet esse personam, alteram eius, qui ad sponsionem provocat, alteram eius, qui provocationi respondet. Illum auctorem sponsionis vocaveris, hunc acceptorem. Uterque duo promittit, et rei controversae exspectandam iudicationem, et pignoris poenam; cum hoc tamen discrimine, ut quam auctor contendat sententiam veram iudicatum iri, eam acceptor falsam apparituram esse statuat; quare hic negantis, ille affirmantis munere fungitur. Atque in hac personarum differentia vertitur tanquam cardine rectus et legitimus formulae promissionis, quae stipulando fit, usus. Nam cum omnis obligatio ad poenam sponsionis solvendam conditione aliqua, ut diximus, nitatur, qua utraque litigantium pars spondendo adstricta est, oportet sponsionem in ea verba fieri, quae manifestum habeant conditionis indicium. Ea, quoniam a dissentientibus fertur, non potest non contrariis verbis exprimi, ut alter posito pignore mulctari velit, *si res ita sit*, alter vero, *ni ita sit*. Iam qui spondet, *si quid sit*, is dubitat et negat ita esse: qui contra spondet, *ni quid sit*, is confidit et affirmat. Unde efficitur, ut vox SI negantis, NI autem affirmantis sponsionem ordiatur. Quod cum satis multis

exemplis constet, unum suffecerit Plautinum: Rud. III. 4, 7-9.

— — — — — — ergo dato
De senatu Cyrenensi quemvis opulentum arbitrum,
Si tuas esse oportet, *nive* eas esse oportet liberas.

Prius enim Trachalio negat, posterius affirmat. Porro cum prius sponsio fieri nequeat, quam quis exsistat, qui causam veram esse neget; (Liv. 39. 43. *Conditio Quinctio fertur, ut, si id factum negaret, sponsione se defenderet.*) sequitur, provocationem a parte affirmante proficisci, eaque conditione provocandum esse, *ni* verum sit, hoc est, quoniam verum censeo. Qua fiducia occurrere adeo movendis forte controversiis solemus, provocando quemlibet, qui negare velit, ut P. Africanus apud Gell. VII. 11. *Ni hoc ita est: qui spondet mille nummum?* In stipulatione autem, quae ab eodem auctore initium capit, plane contraria est dicendi ratio. Nam cum infitiatoris intersit, falsum esse, quod ab altero statuatur, non potest affirmans alio modo ex animi sententia negantis interrogare, quam hoc: *Spondesne si* etc. i. e. num vis pignoris alicuius damnari, si probavero, quod negas? nec aliter ab interrogato sponderi quam sic: *Spondeo si* ita est, ut tu dicis, et ut ego esse nego. E contrario negantem necesse est ita ex voluntate affirmantis restipulari: *spondesne ni* h. e. nisi verum appareat, quod affirmas; nec aliter ab affirmante responderi, quam sic: *spondeo ni* ita est, ut ego dico. Hunc solum verum esse interrogationum et promissionum in spondendo ordinem, ex ipsa rei natura elucescit. Nam cum sponsio non

nisi inter dissidentes usu eveniat, e quibus is, qui negat, tempore posterior est: non potest is, qui prior aliquid statuit, ubi argumentis et testibus res transigi nequit, compescere adversarii linguam alio modo, quam ut ad sponsionem provocet. Quod qui facit, is semper pro affirmante habendus est; nec quidquam interest, utrum aliquid esse an non esse affirmet, modo sententiam suam ab altero impugnatam sic velit tueri, ut eum iubeat spondere: *Si* res aliter se habeat, ac talis sit, qualem adversarius esse credat. Quare nobis errasse utique videtur Sigonius (de Iudic. I. p. 722. ed. Mediol.), cum vellet sponsionem Lutatii: *ni bonus vir esset*, (Cic. de Off. III. c. 19.) ita faciam, ut actor prius stipularetur: spondesne sacramentum, *ni vir bonus es?* Res enim et ordo sponsionis postulat, ut primo interrogarit Lutatius: *Spondesne, si vir bonus sum?* Pendet igitur istarum vocularum varius usus e ratione, quae spondentes personas intercedit, et cui alterutra particula, vel *si* vel *ni*, tam necessaria et propria est, ut, ubi eam legem migratam videamus, ibi audacter aut librarios mendi accusare, aut ipsos scriptores veteres negligentiae insimulare, aut adeo nos erroris arguere debeamus. Prioris generis exemplum praebet nobilissimus ille apud Ciceronem pro P. Quint. c VIII. locus, ubi interpretum errore, qui stipulationis formulam crasse et obscure intelligerent, factum est, ut inveteratum vitium verborum non solum non emendaretur, sed novis naevis interpolaretur. Ex iis enim, quae docuimus, manifestum fit, neque legendum ibi esse: *ni bona possessa essent*, neque: *ni bona possessa non essent*, neque adeo sic: *si bona possessa non essent*; sed,

quidquid contradicant doctissimi ceteroquin interpretes, veram lectionem solam esse hanc: *Si bona possessa essent.* Negantis enim illa sponsio est. Quare in capite 27. a quibusdam libris recte abest particula *non* in repetita sponsionis formula.

Nonnunquam tamen ipsi scriptores videntur neglexisse illud discrimen, quod inter provocationem ad spondendum, et ipsam stipulationem interest. (In quo incili haesit quoque Ernestus in nota ad Ciceron. ad Div. VII. 21. ubi etiam illud, quod de coniunctivo in omnibus exemplis huius formulae usitato dicit, non omnino verum est. Loci enim a me in hoc libello notati, inprimis autem ille Plautinus in Epid. V. 2, 35. perspicue docent, nonnunquam etiam indicativum reperiri.) Cuius negligentiae exemplum Gellius V. 4. offert, qui, cum ab usitata dicendi consuetudine recessisset, fecit, ut interpretes de veritate lectionis dubitarent, eamque ad usitatam normam refingere studerent. Quod quidem Gronovius recte et perite, sed contra voluntatem auctoris, conatus est. Res enim satis salvae sunt, modo id teneamus, Gellium brevitatis studiosum, *in quodvis pignus vocabat*, negligentius scripsisse, pro *in quodvis pignus condicebat*, sive *quodvis pignus promittebat.* Ita enim res acta videtur. Grammaticus affirmat reperiri mendum, librarius negat, et bonitate causae suae confisus tam firmiter perstat in sententia, ut quasi iam pignore provocatus spondeat, *si in una uspiam littera delictum sit.*

Denique exemplum erroris ab interprete commissi a Kappio licet repetere, qui in loco Valerii Max. II. 8, 2.

(quod Hotomannum ad Cic. pro Quint. c. VIII. fugisse miror) recte vidit, verba illa: *Non se petiturum triumphum*, a textis aliena esse; sed minus bene a Quinto Valerio praetore stipulationem sic factam esse dicit: *Visne tu, Lutati, spondere, ni tuo ductu Punica classis sit oppressa?* cum necessario ita interrogasse eum oporteret: *spondesne, si meo ductu* etc. Quam veram fuisse rogationem Kappium docere poterat Sigonius, qui sponsionis faciendae rationem hoc ipso exemplo illustravit; de iudiciis I. pag. 721. ed. Mediol.

Veruntamen non circumscribitur solemnis illarum vocularum usus et provocationis et stipulationis finibus, sed latius patet atque ibi etiam dominatur, ubi de sponsionis iudice sermo est; idque merito, quandoquidem iudicem, sive datum illum sive electum, oportebat litem dare secundum conditiones illas, quibus litigantes aut sponsione obligati erant, aut ad iudicem provocaverant. Quotiescunque enim Romani controversiam, vel serio vel ioco agitatam, aut in iure aut extra illud decidi volebant, postulabant iudicem. Hunc, cum res iudicio agenda erat, praetor dabat his verbis: *Iudex esto, si paret — condemna;* cum ex compromisso litigabant, is, qui rem ita esse affirmabat, iubebat alterum ferre iudicem, a quo, *ni* ita esset, condemnaretur. En tibi rursus illas voculas, pro diversitate quidem actionum et iudicum varie usurpatas, sed causis litigantium scite accommodatas! Praetor enim vult damnari reum, *si* actor verum dixisse reperiatur: compromissor autem, qui a negante ad arbitrum adi-

gitur, vult etiam quasi pro reo condemnari, *ni* verum sit, quod defendat.

Ex his, quae hactenus disputavimus, elucere arbitramur, Romanos istis voculis in sponsionibus quibuslibet, non solum pro arbitrio, quod naturae repugnat, non usos fuisse, sed singulas singulis personis atque causis tanta sermonis constantia et iusto ordine alligasse, ut a more recepto nunquam recederent. Utebantur igitur semper in provocando ad sponsionem pignoris, vel ad iudicem aut arbitrum, vocula *ni.* Stipulatio et sponsio ipsa fiebat cum particula *si;* restipulatio et responsio cum opposita *ni.* Praetor denique iudicem dabat cum particula *si.*

Sed hunc locum opportunum esse duco, quo definiri possint accuratius variarum super rebus ad sponsionem pertinentibus loquendi formarum significationes, quas nusquam satis diligenter explicatas et sedulo distinctas reperi. Facillima autem istarum phrasium definiendarum ratio ea nobis videtur, quae ex ordine, quo singula a spondentibus transiguntur, proficiscitur. Ac primum quidem omnium provocatio est, quam ubi scriptores ab aliquo fieri narrant, dicunt eum aut *in pignus vocare,* vel *sponsione provocare* s. *lacessere, zur Wette auffordern:* (Nam *lacessere sponsione* et *facere sponsionem* non idem significare, apparet e Verr. III. c. 57. ubi cum Tullius dixisset: *P. Rubrius Qu. Apronium sponsione lacessivit,* haec subiungit: *sedasti etiam lites illorum, et sponsio illa ne fieret, laborasti.*) aut per metonymiam consequentis *ad arbitrum vocare,* vel *iubere ferre s. dicere iudicem* (Liv. III. 24. 56. et 57.);

ubi vero provocantis orationem referunt, loquentem eum ita introducunt: *da pignus, cedo cum quo habeam vel capiam iudicem, roga me aliquid,* (Plaut. Epid. V. 2. 34. Mostell. III. 1, 30. Rud. V. 3. 24. Pseud. I. 1, 112. 113.) *willst du wetten, lass uns wetten.* Provocationem sequitur consensus, quem ita significant, *cum aliquo pignus contrahere, dare, ponere,* (Plaut. Persa. II. 2, 6. Bacchid. IV. 9, 133. Val. Max. IV. 3, 3. ext.) *die Wette eingehen.* Consensum sequitur sponsio, quae stipulando et restipulando fit. Itaque in ea re vel iisdem utuntur verbis, vel ita loquuntur: *sponsionem facere cum aliquo*, (Cicero passim. Gell. XIV. 2.) *die Wette anstellen.* Sponsionem excipit ipsum coram iudice vel arbitro dato certamen, quod ita exprimebant: *certare pignore s. sponsione, contendere sacramento*; (Virg. Ecl. III. 31. Cic. ad Div. VII. 32.), *einen Streit nach angestellter Wette führen.* Denique causa utrinque dicta, vel *vincere sponsionem s. sponsione* Cic. pro Caecin. 31. pro Quintio 26. vel *eius condemnari* litigantes dicebantur, pro ea parte, secundum quam iudex sive arbiter litem dederat; *die Wette gewinnen oder verlieren.*

Harum igitur dicendi formarum discrimina, si clare pervidisset Garatonius, non ita perturbasset sententiam loci Tulliani in Verr. V. 54. ut ad explicationem eius intelligendam Oedipo coniectore opus sit. Sed narratio Tullii neutiquam obscura est. Servilius locutus erat liberius de Verris improbitate et nequitia, ideoque haud dubie etiam de furtis, quae maximam dabant criminandi materiam. Cuius maledicentiae ut acerbas a Servilio poenas sumeret, instituit idem furti crimen Servilio inferre, ideoque, *cum nemo ageret, nemo postularet,*

h. e. cum nemo Servilium in ius vocaret litemque ei intenderet, coepit cogere hominem, quasi exorta iuris controversia, *sponsionem facere cum lictore suo*, h. e. accipere provocationem a lictore Verris ita faciendam: *ni furtis quaestum faceret*, h. e. ni verum esset, *quod Servilius furtis quaestum faceret*. Id quod Servilius de Verre aut dixerat, aut dixisse insimulabatur. Sunt igitur illa verba: *ni furtis etc.* non stipulantis Servilii, quod Garatonius statuit, neque etiam spondentis, quod idem negat; sed lictoris Verris nomine provocantis. Volebat enim Verres Servilium provocari a lictore suo ad pignus dandum, quo illum iniquis iudicibus, de sua cohorte datis, facilius damnare posset. Mortuus autem Servilius est ante stipulationem, quae ita institui debebat: Lictor: *Spondesne, Servili, HS duo millia, si tu* (quod ego affirmo et tu negas) *furtis quaestum facis?* Servilius: *Spondeo, si etc.* Tum Servilius: *Tu vero, lictor, spondesne, ni etc.* Lictor: *Spondeo, ni etc.*

Iam cum satis operae et laboris in maxima temporis egestate impendisse nos rei impeditae ac difficili videamur, liceat nobis hic vasa colligere et ex ea, quae in manibus fuit, materia auferre aliquid ad fulciendas antiquas illas aedes, quarum custodiam a multis annis sponte suscepimus. Plautinas intelligimus fabulas, ad quas, uti e ceteris ingenii nostri occupationibus, ita etiam e praecedentium verborum explicatione redundare aliquid utilitatis volumus. Est vero locus in Rudente V. 3, 19 — 27. cui illustrando ea, quae superius tradidimus, haud parum inservire arbitramur.

Gr. Cedo sis mihi talentum magnum argenti, periurissime.
Dae. Gripe, quod tu istum talentum poscis? *Gr.* Iuratu 'st mihi
Dare. *La.* libet iurare. tun' meo pontifex periurio es?
Dae. Qua pro re argentum promisit hic tibi? *Gr.* si istum vidulum
In potestatem eius redegissem, iuratus est dare
Mihi talentum magnum argenti. *La.* cedo quicum habeam iudicem,
Ni dolo malo instipulatus sis, nive etiam haud dum siem
Quinque et viginti annos natus. *Gr.* habe cum hoc. *La.* alio'st opus.
Daed. Iam ab isto auferre haud sinam, nisi istum condemnavero.

Disceptatur inter duos de pecunia ex pacto solvenda; quam cum is, a quo petebatur, debere se negasset, petitor ob iuratam promissionem eo certius sibi deberi contendit, reumque, non flocci facientem ipsius iurisiurandi religionem, periurissimum appellat. Huius altercationis testis senex, causam servi sui defensurus, interrogat: *Gripe, quod tu istum talentum poscis?* hoc est breviter dictum pro: *quid hoc est, quod tu etc.* (in qua locutione *quod* idem valet ac *ob quod, quare, cur,* ut Stich. I, 2, 70. Mostell. III. 2, 61.) Servus causam petitionis in iureiurando gravissimam esse existimans respondet: *iuratu 'st mihi;* sed elevatur ea Labracis improbitate, qui lenonii ingenii memor (V. 2, 68.) *libet iurare* ait, statimque ad senem conversus eum sic increpat: *tun' meo pontifex periurio es?* Quibus verbis alieni negotii curam exprobrari seni in promtu est; illud minus patet, cur isto maxime modo animi sui sententiam expresserit. Nam quae omnium veri simillima videri

possit interpretatio Gronovii, hanc sententiam illis verbis subiectam esse statuentis: *tibine ob id, tanquam pontifici, debetur sacramentum?* ea doctrinae fallit specie, veritatem autem propterea nullam habet, quod sacramento nullus in pacto illo convento locus fuerat. Sacramentum enim, ut constat, dicebatur certa pecunia a litigantibus post editam actionem, vi mutuae sponsionis in iure factae, apud pontifices deposita, eorumque aerario ab iis, qui causa ceciderant, commissa. (v. *Schreiter Sacramentorum — antiquitates* I. §. 3.) Non igitur usus erat sacramenti extra civilem actionem, quae quidem ab illis altercatoribus nec instituta erat, quia nulla praecesserat in ius vocatio, sed mera altercatio de iure fiebat: nec institui poterat, quippe inter servum et libertum: nec si ambo liberi fuissent, locum habuisset, quandoquidem nullo contractu proprie sic dicto, sive nominatum cogites, sive innominatum, obligati erant, sed ita tantum inter se convenerant: *faciam ut des;* de quo paciscendi modo in fr. 5. §. 3. D. 19. 5. diserte dicitur: *quodsi faciam ut des, et posteaquam feci, cessas dare, nulla erit civilis actio et ideo de dolo dabitur.* Itaque non potuit ob depositum sacramentum pontificis cogitatio lenonem subire, sed propter insimulatum periurium; qua causa nullam propiorem et veriorem esse existimo. Hoc enim crimine pressus leno, etsi ipsam culpam periurii adeo nihil moretur, ut ipse eam maxima oris duritie confiteatur, aegre tamen fert eius opprobrium ab homine alieno sibi factum; quem ut temerariae sedulitatis commonefaciat, interrogat per ironiam, an pontifex sit. Ex quo apparet, pontificis hic loci non ex alia ratione

mentionem fieri, quam quia solis his de periurio cognoscendi et iudicandi legitima erat potestas, data ea quidem pontificibus cum summa religionum cura et rerum sacrarum custodia; quarum eos interpretes etiam eatenus fuisse Cicero docet, quatenus responderint, *quanto aut quo scelere aliquis esset pollutus*. De harusp. respons. c. X.

Leno igitur haud dubie id dicere vult: oportere se periurii opprobrium, si a pontifice, viro genere, loco et dignitate nobili, earumque rerum iudicandarum potestate praedito, fiat, tacitum pati; Daemonem autem nequaquam eum esse hominem, qui eam contumeliam, si facere ausus fuerit, a se ferat tacitam. Quod verum esse sentiens Daemones intactum relinquit periurium, et solam promissionem inquirendo exsequitur. Quam sibi iuratam esse cum servus dicere perrexisset, leno iam ad causam suam iure agendam actionemque in personam instituendam accingitur: *cedo, quicum habeam iudicem, ni dolo malo etc.* His verbis Plautus insigne iurisprudentiae suae dedit documentum. Ut enim lis inter servum et lenonem de obligatione ex promisso orta legitimo modo decerneretur, necesse erat, ut servi loco, quia caput non habebat, et in quem obligatio non cadebat, substitueretur civis Romanus, qui eius rem ageret vicemque gereret. Postulat igitur leno dari sibi aliquem, cum quo iure agere possit, servoque dominum offerenti: *habe cum hoc*, respondet: *alio opus est;* quippe cum bene praevideret, ipsum dominum pro servi peculio acerrime esse propugnaturum. Id quod statim etiam accidit. Daemones enim hoc sui contemtu offensus, neque alium, praeterquam se, servi advocatum

passurus, et non exspectans, dum res ad arbitrum vocetur, paratae praedae spe abreptus ultro se arbitrum interponit, servi sui ita studiosum, ut secundum eum litem se daturum esse ante causae cognitionem polliceatur. Hoc enim sibi volunt verba illa: *Iam ab isto auferre haud sinam, nisi istum condemnavero;* a nemine adhuc satis intellecta et explicata. Convertit enim Daemones se ad Gripum tacitaque voce promittit, se hodie ab eo non abiudicaturum esse triobolum. Nam idem ea verba significant, quasi dicat: non patiar te ab isto abire, priusquam condemnatus sit. Scilicet post *sinam* excidisse videtur *te*, et versus ita scribendus esse: *Iam ab isto auferre haud sinam te, ni istum condemnavero.* Ita vero pro *abire* dicere Plauto usitatum est. Rud. IV. 3, 105. *Aufer te modo.* Asin. II. 3, 63. *Aufer te domum.* Exinde iam non moderate et ordine, sed cum terrore ac tumultu a Daemone agitur, qui dum arbitri pariter atque petitoris personam gerit, eam litis dirimendae viam ingreditur, quae nullam habet in iure facultatem atque rationem. Sed illud rursus e medio iure depromtum est, quod Plautus Labracem fingit exceptionem facere doli mali et circumscriptionis adolescentium lege Plaetoria. De quibus exceptionibus uberius dicere longum foret. Sed, quod ad ipsam formulam attinet, hoc praeterire nequeo, eiusmodi exceptiones in iure faciendas pendere ab omissis aliquibus verbis ad iudicem spectantibus, qualia fere haec sunt: *quo iudice litem amittam s. pignoris damnabor s. condictum praestabo;* quibuscum addita conditio per particulam *ni* ea, quam supra exposui, ratione vera et necessaria

rectissime copulatur. Alia autem ratio est earum exceptionum, quae ipsius sponsionis verbis includuntur, in quibus istae voculae *si* et *ni* non indicant conditiones, quibus spondetur, sed determinant eas, et sunt quasi conditiones conditionum. In quam rem, ut eorum voluntati satisfiat, qui, quod aliquo in loco viderint, alio in loco, nisi demonstratum est, nequeunt cognoscere, utamur exemplo a Sigonio proposito, sed non dilucide exposito p. 723. Sponsio enim cum exceptione coniuncta ita debet procedere: *Spondesne, si hereditas mea sit, ni testamentum prodatur? Spondeo, si hereditas tua sit, ni testamentum prodatur. Tu vero spondesne, ni hereditas tua sit, ni testamentum prodatur? Spondeo, ni hereditas mea sit, ni testamentum prodatur.* Quemadmodum igitur in iudice propter exceptionem ferendo, ita etiam in sponsione cum exceptione coniuncta, formula a reo stipulandi concipi debebat, erravitque haud dubie Sigonius, quod restipulationem stipulationi anteposuit.

Pluribus super re proposita dissererem, si hanc scribendi opportunitatem mea potius quam scholae causa mihi datam esse censerem. Sed quoniam muneris mei ratio magis aliquod necessarium a me officium desiderat, modum scriptioni esse imponendum intelligo, et ad id transeundum, quod in medium proferri et a doctis pariter atque illiteratis

hominibus cognosci rei publicae plurimum interest. Nam cum tristi fortunae volubilitate et mirifico casuum humanorum ludibrio in ea tempora inciderimus, quibus paucorum quorundam inquietorum hominum, qui ingenuarum artium studia ore profiterentur, fructus et vsuras vita factisque contemnerent, insania atque scelere accidit, ut ex illorum summa infamia literarum dignitati immerita labes adspergeretur, vulgoque ii, qui artibus et philosophiae fideliter dediti essent, existimarentur contumaces, refractarii et contemtores esse magistratuum, eorumue per quos publica administrantur; non potest bonis et integris civibus quidquam magis cordi esse, quam persuaderi sibi penitus, in ludis literariis liberorum suorum non ingenia solum utilissima quaque scientia imbui, sed animos quoque ad omnia honestatis officia cum in privata, tum in publica vita, religiose obeunda sedulo institui et educari. Sciant igitur omnes, quos illa de liberorum suorum voluntate dubitatio sollicitos habet parentes, a scholae nostrae magistris in eam semper et nunc cum maxime curam incumbi, ut disciplinae suae traditi iuvenes cum ad ceterarum exercitationem virtutum conformentur, tum inprimis patriam amare, securitatis publicae custodes colere,

et communi omnium saluti bene consulere mature discant. Cuius disciplinae fructum in iis adolescentibus, quos e scholae palaestra ad ampliora studia hoc anno ablegavimus, perspicuum et manifestum fore, non speramus, sed plane confidimus. Etsi enim animi nostri verecundia et humani iudicii imbecillitas prohibet, quo minus de iis spondere velimus, ni boni adolescentes sint, praesertim cum ea res innumerabilibus officiis et laudibus contineatur, et tanta sit, quam ne de sapiente quidem praestare, nedum de adolescentibus in lubrica via positis, qua quis sine aliqua prolapsione vix ingredi possit, polliceri sanus quisquam audeat; tamen id audacter licet statuere, universos illos, quos ingenio et doctrina dissimiles et inter se discrepantes iam e sinu nostro dimisimus, de eo tacita quasi conspiratione congruere, ut de republica bene sentiant, deque ea in omni vitae perpetuitate pro viribus optime mereri velint. Eorum haec sunt nomina:

CAROLVS HENRICVS BRENNER,
Lipsiensis.

GVILIELMVS HEMMLEBEN,
Rahnisiensis.

CAROLVS FRIDERICVS ZOELLNER,
Mittelhusanus.

CAROLVS LVDOVICVS PFVHL,
Lipsiensis.

FRIDERICVS GVILIELMVS ASSMANN,
Lipsiensis.

IOHANNES GODOFREDVS KOEHLER,
Oeltzschaviensis.

ADAMVS GVILIELMVS BEYER,
Weissenbornensis.

CAROLVS FRIDERICVS GOTTLOBVS PINKERT,
Corbethanus.

CAROLVS GVILIELMVS DINNDORF,
Lipsiensis.

GOTTLOBVS CAROLVS ALBERTVS HERING,
Bachranus.

CAROLVS CHRISTIANVS STAEBER,
Eilenburgensis.

IOHANNES FRIDERICVS HELBIG,
Luccavia Altenburgicus.

IOHANNES SAMVEL RICHTER,
Dautschenus.

CAROLVS GODOFREDVS GEBHARD,
Duderstadiensis.

CAROLVS GOTTHELF BENEMANN,
Zoerbigiensis.

Qui vero sequuntur quatuor adolescentes:

CAROLVS FRIDERICVS AVGVSTVS FRITZSCHE,
Steinbacensis.

CAROLVS GOTTLOBVS HENRICVS SCHEVBNER,
Lunzenaviensis.

FRIDERICVS CAROLVS GVSTAVVS STIEBER,
Niedertopfstadiensis.

GVILIELMVS LVDOVICVS FRIDERICVS RICHTER,
Lipsiensis:

ii, antequam e scholae umbra in academiae lucem studia sua proferant, re laudabiliter et feliciter gesta, erga salutis suae post Deum Immortalem maximos auctores, amplissimum urbis Senatum, et fideles magistros, gratissimi animi publica edent specimina. Ad quos optimae frugis adolescentes benevole et cum nonnulla venia audiendos, vt MAGNIFICI ET

Illvstres Vtrivsqve Reipvblicae Proceres et rei nostrae egregii Favtores, haud gravatim coire animum inducant, ac tales impertire se nobis hoc tempore velint, quales experti sumus antea saepenumero, id etiam atque etiam vehementer rogamus.
